

JUDAICA BULLETIN

Mededelingenblad van de Stichting Judaica Zwolle
Postbus 194, 8000 AD Zwolle
Verschijnt vier maal per jaar

Jaargang 8, Nummer 2 / Sjewat 5755 - Januari 1995

Oplage 350 exemplaren - Abonnement f 12,- - Postgiro 259272 - Bankrekening 95.24.27.737

LEREN TOT IN DE KOMENDE WERELD

De rol van leren in het jodendom

door Peter van 't Riet

In zijn verhandeling over de vraag waarom de synagoge in de volksmond 'sjoel' (school) genoemd wordt, schrijft rabbijn S.Ph. de Vries: 'De levensader van het jodendom slaat het krachtigst waar *geleerd* wordt. Is er ergens een aantal joodse mensen bij elkaar gevestigd, dan komt men al spoedig te zamen om te leren. Men schaft zich boeken aan, komt bijeen op sjabbat en op de werkdagen 's avonds na afloop van de dagtaak. Men zet zich onder leiding van degene die zich daartoe geroepen voelt of die men vanzelf aangewezen acht, aan tafel. En leert (...). De leerzaal wordt immers nog eerder als voorwaarde voor jodendom beschouwd dan het bedehuis. Beoefening der Leer weegt op tegen tal van andere godsdienstige plichten (...). Het wezen van het jodendom wordt door de studie, de wetenschap van het jodendom gedragen.'

Overall waar zich joden voor het eerst vestigden, ging het leervertrek aan de synagoge vooraf. Ja, uit het leervertrek kwam op den duur de synagoge voort, omdat het leren er op de gezette tijden werd onderbroken voor de dagelijkse gebeden. Het leerhuis komt dus niet uit de synagoge voort, maar de synagoge uit het leerhuis. En daarom wordt de synagoge in onze streken nog altijd 'sjoel' genoemd. Deze verhouding tussen leerhuis en synagoge bestaat overigens al sinds oude tijden. Reeds in de Talmud¹ vinden we, dat een synagoge wel in een leerhuis, maar een leerhuis niet in een synagoge veranderd mag worden!

Tora als beginselprogramma

De belangrijke plaats die leren in het jodendom inneemt, vindt zijn oorsprong in de Tora (de 'Wet' van Mozes). 'Tora', dat ten onrechte wordt vertaald met 'wet', is afgeleid van het Hebreeuwse werkwoord 'jorah', dat 'laten zien', 'aanwijz(ing)en (geven)', 'onderwijzen' of 'leren' betekent. De Tora is dus een boek vol aanwijzingen of een leerboek. Buber en Rosenzweig vertalen het woord 'Tora' dan ook in het Duits met 'Weisung'. In tegenstelling tot wat velen buiten het jodendom denken, bevat de Tora in het algemeen geen uiterst gedetailleerde voorschriften, maar voornamelijk handelings- en rechtsbeginselen. Reeds het eerste woord van

de Tora maakt dat duidelijk: *bêrésjiet* betekent niet zo zeer 'in den beginne' als wel 'in beginsel' ('in *beginsel* schiep God de hemel en de aarde'). Om beginselen te kunnen toepassen is echter studie, onderzoek en discussie nodig. En niet alleen van geleerden, maar van ieder die in overeenstemming met de Tora wil leven. De studie van de Tora is dan ook een plicht voor elke jood, waarbij het vooral gaat om leren (lernen) en veel minder om onderwezen worden (lehren). Met die studie hebben joden zich eeuwenlang beziggehouden en de belangrijkste resultaten van al dat 'lernen' en 'lehren' zijn in talrijke geschriften vastgelegd, die ook zelf weer een bron van studie werden: Tenach, Misjna, Talmoed, Midrasj, Sjoelchan Aroech en zo voort met commentaar op commentaar op commentaar.

Een leercase

Een goed voorbeeld van de misverstanden die kunnen ontstaan als men de Tora niet als beginselverklaring maar als letterlijke wetgeving opvat, vindt men bij de passage 'oog om oog, tand om tand'. Deze uitspraak wordt door vele niet-joodse commentatoren geïnterpreteerd als het 'recht der vergelding' (jus talionis). Vaak gaat die interpretatie gepaard met de opvatting dat de Tora een wrede en verouderde wetscodex is, die vervangen zou zijn door het liefdegebod van Jezus in de evangeliën. Een dergelijke beschouwing doet echter geen recht aan het karakter van de Tora als codex van *rechts-beginselen*, noch aan de evangeliën als joodse commentaren bij de Tora. Wat is namelijk het geval? De woorden 'oog om oog, tand om tand' maken deel uit van een uitgebreidere tekst, die volledig als volgt luidt:

A Wanneer mannen vechten en een van hen stoot een zwangere vrouw, zodat haar vrucht afdrijft, maar zonder ander letsel, dan zal zeker een boete worden geëist², naardat de man van die vrouw hem op-

legt, en hij zal het volgens besluit van de rechters geven.

B Maar indien er een ander letsel is, zult gij geven leven voor leven, oog voor oog, tand voor tand, hand voor hand, voet voor voet, blaar voor blaar, *wond* voor wond, *striem* voor striem (Ex. 21:22-25).

Door te eindigen met de woorden 'wond' en 'striem' wordt deze uitspraak verbonden met een eerder verhaal in de Tora, te weten dat over de bloedwraak van Lamech die zegt:

Ik sloeg een man dood om mijn *wond*, een knaap om mijn *striem*, want Kaïn wordt zevenvoudig gewroken, maar Lamech zevenenzeventig maal! (Gen. 4:23-24).

Leest men de tekst in Exodus tegen de achtergrond van dit verhaal in Genesis, dan ziet men dat het niet om het recht van vergelding gaat, maar om *inperking van de bloedwraak*, welke tot op de dag van vandaag in veel culturen - zeker ook in het Midden-Oosten - een rol speelt. Doordat in Exodus de uitspraak B direct volgt op uitspraak A, vindt men nog een aanwijzing dat het niet om vergelding gaat, maar wel om schadeloosstelling. De rabbijnen trekken dan ook de conclusie, dat je de tekst moet lezen als: 'gij zult geven *de waarde van* een oog voor een oog, *de waarde van* een tand voor een tand...'. Bovendien kan men uit het slot van A opmaken, dat het hier geen regels betreft voor particulier handelen, maar voor de oordeelvelling door de rechtbank.

Men kan zich voorstellen dat een dergelijke lezing van de Tora als een samenhangend beginselprogramma, tot geheel andere interpretaties leidt, dan een letterlijke interpretatie van los staande teksten, waarbij men ook nog eens weinig of geen aandacht besteed aan de cultuur waarin de Tora oorspronkelijk functioneerde. De Tora vereist alleen al door haar aard studie en onderwijs, onderzoek en discussie.

Leren als volwasseneneducatie

De bestudering van de Tora is voorts geen zaak van louter geleerden. Het is al vanuit de Oudheid een zaak die we vandaag zouden aanduiden met de term 'volwasseneneducatie'. Het gaat in de eerste plaats om de volwassene die uit vrije keuze studeert op het niveau dat hij of zij passend vindt en aankan. Maar deze zelfstudie vindt plaats in de gemeenschap. Men studeert bij voorkeur samen met anderen, want 'ijzer scherpt men aan ijzer' (Spr. 27:17). Rabbi Chama legt in naam van rabbi Chanina deze tekst uit het bijbelboek Spreuken als volgt uit:

Zoals het ene stuk ijzer het andere scherpt, zo scherpen twee die samen Tora leren elkaars inzichten.

In deze vorm van volwasseneneducatie spelen rabbijnen/leraren een belangrijke rol, maar absoluut nodig zijn zij niet. Ook zonder de aanwezigheid van rabbijnen wordt er geleerd. En als er leraren aanwezig zijn, worden zij vaak meer ingeschakeld als vraagbaak, dan als onderwijzend docent. Ook de leraren zelf komen naar het leerhuis om te studeren en helpen anderen bij hun studie van de Tora als die daar om vragen. In die context van zelfstandig lerende leerlingen moet men ook de uitspraak in de Talmoed interpreteren:

Veel heb ik geleerd van mijn leraren, meer nog van mijn studiegenoten/collega's, maar het meeste van mijn leerlingen.

Het aanbrengen van de basis

Een dergelijke vorm van leren vereist echter een grondig fundament van kennis en vaardigheden, dat van jongs af moet worden opgebouwd. Reeds de Tora geeft de richtlijn:

Deze woorden die Ik je vandaag opdraag, zullen in je hart zijn. En je zult ze je kinderen inscherpen en er over spreken, wanneer je thuis bent, wanneer je onder-

weg bent, wanneer je gaat slapen en wanneer je opstaat' (Deut. 6:6-7).

De intensieve vorm van volwasseneneducatie die Tora-leren is, is alleen op grote schaal realiseerbaar, als kinderen van jongs af aan:

- 1) veel kennis van het jodendom wordt bijgebracht door memorisering en imitatie van handelingen³ en
- 2) tegelijkertijd gestimuleerd worden door zelfontdekkend en bevragend leren hun eigen identiteit als lerende te ontwikkelen.

Slechts de adem van lerende schoolkinderen houdt de wereld in stand,

aldus de Talmoed. Men kan dit als volgt begrijpen: als bij kinderen niet de basis wordt opgebouwd, bezoeken zij als volwassenen de leerhuizen niet meer en raakt de Tora in vergetelheid.⁴

Leren en doen

Ook over de relatie tussen leren en doen bestaan vele verhalen en uitspraken in de joodse traditie. De Talmoed citeert bijvoorbeeld de woorden van Sjimon de Rechtvaardige:

Op drie dingen berust de wereld: op de Tora, op de dienst voor God en op het doen van barmhartigheid.

Dat wil zeggen: slechts de studie van de Tora brengt de mens in contact met God en leidt hem tot het bedrijven van humaniteit. Naar joods inzicht kan de maatschappij niet bestaan zonder die drie. Bevordering van humaniteit (sommigen zeggen: beteugeling van de beestachtigheid van de mens) is een van de belangrijkste doelen van de Tora. Daarom is het van groot belang dat het bestuderen van de Tora niet alleen tot kennis maar ook tot handelen voert. Er is een verhaal over rabbi Tarfon en rabbi Akiva dat luidt als volgt:

Eens lagen rabbi Tarfon en de oudsten aan in een bovenzaal van Nitza's uit Lod, toen hen gevraagd werd: 'Wat is belangrijker, het leren of het doen?' Rabbi Tarfon antwoordde en zei: 'Het doen is belangrijker.' Rabbi Akiva antwoordde en zei: 'Het leren is belangrijker.' Tenslotte antwoordden allen en zeiden: 'Het leren is belangrijker, want het leidt tot het doen.'

Het mensbeeld

De meest fundamentele reden waarom leren in de joodse traditie zo belangrijk is, is gelegen in het joods-bijbelse mensbeeld, ofwel de opvatting over de mens in zijn verhouding tot God. Deze verhouding wordt aan de orde gesteld in de eerste hoofdstukken van Genesis. De rabbijnen lezen deze verhalen niet uitsluitend of zelfs in de eerste plaats als verslag van historische gebeurtenissen, maar als een inleiding op de Tora: voordat wij weten welke rol de Tora moet spelen in het leven van de mens, moeten we weten wie de mens is. In Genesis 1 zijn dan twee elementen van belang: 1) de mens is geschapen als een stoffelijk wezen in het verlengde van de hele materiële schepping en op dezelfde (zesde) dag als de dieren en 2) de mens is geschapen naar Gods evenbeeld. De mens staat dus in de schepping tussen de dieren en God in. Echter, in tegenstelling tot de dieren die geschapen zijn *naar hun aard* en dus niets kunnen veranderen aan hun beestachtigheid, is de mens geschapen *naar het beeld van God*. En het is juist God die in Genesis 1 niets anders doet dan scheppen, scheppen en nog eens scheppen. Evenals de dieren is de mens gebonden aan de materiële werkelijkheid waarvan hij deel uitmaakt⁵, maar als evenbeeld van God is de mens binnen die materiële werkelijkheid tevens een scheppend wezen: Gods partner bij het scheidingswerk.

De vraag kan gesteld worden, wat er nog voor de mens te scheppen valt, als God alles reeds geschapen heeft en 'zag dat het goed

(tof) was'? Die uitdrukking 'God zag dat het tof was' wordt in Genesis 1 voor alle levende wezens gebruikt direct na hun schepping, behalve voor de mens. De conclusie ligt dus voor de hand: de mens is nog niet af, hij moet nog tof, nog voltooid worden. En daarbij kan hij als scheppingspartner een belangrijke rol spelen, omdat hij in die hoedanigheid verantwoordelijk is voor de voltooiing van zijn eigen bestaan. In deze zin is Genesis 1 niet een verslag van historische gebeurtenissen maar een levensbeschouwelijk beginselprogramma.

Een weg van opdrachten

In Genesis 2 en 3 worden deze gedachten dan verder uitgewerkt vanuit de wetenschap dat de verhouding tussen God en mens geen statisch gegeven, maar een dynamisch gebeuren is, waarin de mens zijn rol van scheppingspartner met vallen en opstaan vervult. De mens als medeschepper beschikt over de vrije keuze:⁶ hij kan scheppen, maar ook vernietigen, hij kan goed doen, maar ook kwaad. Om te weten wat scheppen en vernietigen is, wat goed en kwaad is, heeft de mens aanwijzingen en begrenzingen, richtlijnen en verplichtingen nodig⁷, alsmede vooruitzichten omtrent de gevolgen van zijn handelen. Daarin voorzien de door God gegeven 'mitswot'. Het Hebreeuwse woord 'mitswot', vaak vertaald met 'geboden' in de zin van strenge voorschriften, kan men meestal beter weergeven met 'taken' of 'opdrachten'. In de Tora gaat het dan vaak om één complex: aanwijzingen worden geformuleerd in de vorm van een opdracht met een vooruitzicht:

Ken je vader en je moeder gewicht toe, zodat jullie dagen langer zullen worden in het land dat de Eeuwige jullie God je geven zal (Ex. 20:12)⁸.

Bovendien moet de mens ook metterdaad handelen om zijn kennis te toetsen en nieuwe (ervarings)kennis op te doen met de toepassing van de Tora.

In Genesis 3 gaat het vooral om de fundamentele vraag welke rol deze aanwijzingen en

HET ALEF-BEET, EEN ``GOOCHEM" ALFABET (2)

door Dick Broeren

In dit tweede artikel over het Hebreeuwse alfabet wil ik proberen u wat wetenswaardigheden te vertellen over de eerste twee letters van dit alfabet, de Alef en de Beet.

ALEF

De Alef neemt de eerste plaats in. Het zal u dan ook niet verbazen dat over deze letter heel wat te vertellen valt. Allereerst symboliseert de Alef de Naam van de Eeuwige. Zoals die naam niet meer wordt uitgesproken, zo wordt ook de Alef niet gehoord. Deze zwijgende aanwezigheid herinnert aan het feit dat bij de bouw van de Tempel van Salomo het geluid van gereedschappen niet werd gehoord (1 Kon. 6:7).

De Alef is een ``evenwichtige" letter. Hij is als het ware samengesteld uit drie andere letters (zie de afbeelding). Het duidelijkst blijkt dit uit het geschreven Hebreeuws van de Tora-rol. Rechtsboven en linksonder een Jod (= 10) en daar tussenin als diagonaal van linksboven naar rechtsonder een langgerekte letter Waw (= 6). De gezamenlijke getalswaarde van deze drie letters is 26. Nu is de getalswaarde van de Naam van de Eeuwige, die geschreven wordt met Jod-Hee-Waw-Hee, óók 26, te weten $10 + 5 + 6 + 5$. Wat kunnen we hiervan leren? De Alef, één, draagt in zich óók de getalswaarde 26. Zó symboliseert de Alef de Naam van de Eeuwige. Duidelijker wordt dit misschien nog aan de hand van het volgende voorbeeld. Het Hebreeuwse woord *EMETH* (d.i. waarheid of trouw) wordt met drie letters geschreven: Alef-Mem-Taw. Het begrip *EMETH* wordt in gebeden, psalmen en berachot

(zegenspreuken) ook wel in verband gebracht met de Eeuwige. *EMETH* wordt gezien als één van de goddelijke eigenschappen en is soms zelfs een ``benaming" van de Eeuwige. Wordt nu de stemloze Alef weggelaten uit dit woord, dan blijft over het woord *METH*, d.i. `dood'. Daarom zeggen de Wijzen: Waarheid zonder verbonden te zijn met de Eeuwige is niet meer dan een dode waarheid (Shabbath 104a).

Een groot en een klein geschreven Alef

Het boek Kronieken begint met de naam van de eerste mens: *Adam*, geschreven Alef-Dalet-Mem. De Alef van *Adam* wordt op deze plaats ruim twee maal zo groot geschreven als de andere letters. Waarom? Een oude overlevering zegt: om Adam's grootheid en volmaaktheid aan te duiden (Zohar) en om aan te geven dat de mensheid volgens Tenach met één mens is begonnen. Dit leert ons dat elk individu uniek is, want zegt de Talmoed: Wie één enkel mens doodt, doodt een gehele wereld. Echter, wie één enkel mens doet leven, laat een hele wereld leven (Sanhedrin 37a).

Een klein geschreven Alef vinden we aan het begin van het boek Leviticus, of zoals het in het Hebreeuws genoemd wordt: *Wajikra*, d.i. `en Hij riep'. De laatste letter van dit *Wajikra* is een klein geschreven Alef. Zo klein dat je hem bijna over het hoofd ziet. Als je dat zou doen, zou je lezen *Wajikar*, en dit betekent: `en Hij kwam toevallig voorbij'. De eerste betekenis houdt een doelbewust handelen in van de Eeuwige, gericht op Zijn knecht Mozes. Maar, zegt het verhaal, toen de Eeuwige aan Mozes de Tora dicteerde wilde Mozes op deze plaats

schrijven: 'en Hij kwam toevallig voorbij'. Mozes vond namelijk zichzelf niet belangrijk genoeg om het voorwerp te zijn van de belangstelling van de Eeuwige. Deze zag echter wat Mozes van plan was en stond erop dat Mozes zou schrijven: 'en Hij riep', *wajikra*, maar om Mozes tegemoet te komen stond Hij hem toe de Alef heel klein te schrijven als herinnering aan Mozes' eerbiedige bescheidenheid.

BEET

De Beet is de tweede letter van het Alef-Beet. Het woord *Beet* of *Bajit* betekent 'huis'. Als voorvoegsel in bijbelse plaatsnamen komt dit woord tientallen malen in Tenach voor. Om maar een paar bekende te noemen: *Beth-El* - 'Huis van God', *Beth-lechem* - 'huis van brood' en *Beth-sean* - 'huis van veiligheid'. Zelfs in onze taal is via *Beet-Bajit* het woord *Bajes* voor 'Huis van Bewaring' binnengedrongen. En is de knapste thuis niet een *baäl bajit*, een bolleboos?

Wanneer de schepping van de wereld in de Tora beschreven wordt, staat aan het begin van deze beschrijving een groot geschreven Beet (getalswaarde 2). De schepping wordt gekenmerkt door deze dualiteit. De Midrasj zegt: Al wat geschapen werd voor de mens om te gebruiken kwam in paren tot hem: De Tora - geschreven en mondeling; de Geboden - positieve en negatieve; de Middelaars - Mozes en Aáron; het universum - hemel en aarde; het licht - zon en maan; de mens - man en vrouw. Op zijn beurt staat deze dualiteit weer tegenover de Schepper, die Een en Ondeelbaar is, gesymboliseerd door de Alef.

Daarom, zegt de Midrasj, loopt de grondlijn van de Beet door naar rechts en verwijst op deze manier door naar de Alef, de Ene.

Hoe verhouden zich de Geschreven en de Mondelinge Tora tot elkaar? De Talmoed leert ons dat de Eeuwige een verbond sloot met Israël, alléén op basis van de Mondelinge Tora, want zo staat in Ex. 34:27: 'En de Eeuwige zei tot Mozes: Schrijf jij deze woorden op, want op de inhoud van deze woorden sluit Ik een verbond met jou en met Israël.' Met 'de inhoud van deze woorden' wordt de Mondelinge Tora bedoeld. Zo herinnert de Geschreven Tora Israël eraan niet op de Sjabbat te werken (Ex. 20:10), maar de Mondelinge Tora omschrijft wat met werken bedoeld wordt. In de Geschreven Tora lezen we: ... je zult (een dier) slachten zoals Ik je geboden heb (Deut. 12:21), maar nergens in de Geschreven Tora vinden we dit gebod. Het is duidelijk dat 'zoals Ik je geboden heb' alleen maar kan slaan op de Mondelinge Tora. De Geschreven Tora geeft mannen de opdracht *tefillien* (gebedsriemen) te 'leggen'; de Mondelinge Tora leert ons wat *tefillien* nu eigenlijk zijn. Tenslotte wordt de verhouding tussen de Mondelinge en de Geschreven Tora vergeleken met de relatie tussen zon en maan. De zon verwijst naar de Geschreven Tora, maar geeft 's nachts haar licht door aan de maan, die op haar beurt verwijst naar de Mondelinge Tora. En vinden we deze dualiteit tenslotte ook niet in de Tien Geboden zelf, geschreven op twee stenen tafelen?

64444444444444444444444444444444@

5 **ABONNEMENT BULLETIN** *

F)))))))))))))))))))) -

Wie niet deelneemt aan onze cursussen, maar toch geïnformeerd wil worden over activiteiten in Zwolle en omgeving op het gebied van het jodendom, kan zich abonneren op het Judaica-Bulletin door f 12,- over te maken op postgiro 259272 of op bankrekening 95.24.27.737 t.n.v. penn. Stichting Judaica Zwolle, Zwartsluis onder vermelding van 'abonnement'.

JUDAICA-AGENDA ZWOLLE EN OMGEVING

VOORJAAR 1995

wo 1/ 2	Cursus Israëlische volksdansen, 16e bijeenkomst Levinas en Talmoed (Vrij Leer- huis 3), 9e bijeenkomst	za 18/ 2	Sjabbat Kie Tisa (Ex. 30:11-34:25)
do 2/ 2	Hebreeuws 1 (Beginnerscursus), 11e bijeenkomst	-----	
za 4/ 2	Sjabbat Teroemah (Ex. 25:1-27:19)	ma 20/ 2	Hebreeuws 2 (Gevorderdencur- sus), 11e bijeenkomst Joods leven (Korte cursus 4), 4e bijeenkomst
-----		di 21/ 2	Hebreeuws 4 (bijhoudcursus Snij- ders), 7e bijeenkomst De Tien Woorden (Vrij Leerhuis 1), 6e bijeenkomst * Genootschap Nederland-Israël Ommen. Ds. W. Sangers uit Assen over: Wonderen uit Israëls bodem. Voor plaats en tijd: 05291-1581.
ma 6/ 2	Hebreeuws 2 (Gevorderdencur- sus), 10e bijeenkomst Jozef-verhalen (Vrij Leerhuis 2), 10e bijeenkomst	wo 22/ 2	Cursus Israëlische volksdansen, 19e bijeenkomst * Genootschap Nederland-Israël Kampen. Mevr. Vermeulen over joodse rituelen. Voor plaats en tijd: 05202-20265.
di 7/ 2	Hebreeuws 4 (bijhoudcursus Snij- ders), 6e bijeenkomst De Tien Woorden (Vrij Leerhuis 1), 5e bijeenkomst	do 23/ 2	Hebreeuws 1 (Beginnerscursus), 13e bijeenkomst
wo 8/ 2	Cursus Israëlische volksdansen, 17e bijeenkomst	za 25/ 2	Sjabbat Wajaqheel (Ex. 35:1-38:20)
do 9/ 2	Hebreeuws 3 (bijhoudcursus Boertjens), 8e bijeenkomst	-----	
za 11/ 2	Sjabbat Tetsaweh (Ex. 27:20-30:10)	di 28/ 2	Joodse kunst (Korte cursus 3), 4e bijeenkomst
-----		wo 1/ 3	Cursus Israëlische volksdansen, 20e bijeenkomst Levinas en Talmoed (Vrij Leer- huis 3), 11e bijeenkomst
ma 13/ 2	Joods leven (Korte cursus 4), 3e bijeenkomst	do 2/ 3	Hebreeuws 1 (Beginnerscursus), reserve bijeenkomst Hebreeuws 3 (bijhoudcursus Boer- tjens), reserve bijeenkomst
di 14/ 2	Joodse kunst (Korte cursus 3), 3e bijeenkomst Werkgroep Kerk en Israël Twel- lo-Teuge. Drs. S.P. van 't Riet over: Het Johannesevangelie en de Dode-Zeerollen. Plaats: Ge- bouw Irene, Dorpsstraat, Twello. Tijd: 20.00 uur., 1e bijeenkomst	za 4/ 3	Sjabbat Peqoedee (Ex. 38:21-40:38)
wo 15/ 2	Cursus Israëlische volksdansen, 18e bijeenkomst Levinas en Talmoed (Vrij Leer- huis 3), 10e bijeenkomst	-----	
do 16/ 2	Hebreeuws 1 (Beginnerscursus), 12e bijeenkomst		

ma 6/ 3	Hebreeuws 2 (Gevorderdencursus), 12e bijeenkomst Jozef-verhalen (Vrij Leerhuis 2), reserve bijeenkomst	za 25/ 3	Sjabbat Sjemienie (Lev. 9:1-11:47)
di 7/ 3	Hebreeuws 4 (bijhoudcursus Snijders), 8e bijeenkomst	-----	
di 7/ 3	De Tien Woorden (Vrij Leerhuis 1), 7e bijeenkomst	ma 27/ 3	Hebreeuws 2 (Gevorderdencursus), 14e bijeenkomst
wo 8/ 3	Cursus Israëlische volksdansen, reserve bijeenkomst * Genootschap Nederland-Israël Zwolle. Mevr. drs. Y. Putscher-Wolff over: Bijbelse figuren in Oude Testament en Koran (met dia's). Plaats: Synagoge van Zwolle. Tijd: 19.30 uur.	di 28/ 3	Joodse kunst (Korte cursus 3), reserve bijeenkomst
do 9/ 3	Hebreeuws 3 (bijhoudcursus Boertjens), 9e bijeenkomst	do 30/ 3	Hebreeuws 1 (Beginnerscursus), 15e bijeenkomst
za 11/ 3	Sjabbat Wajikra (Lev. 1:1-5:26)	za 1/ 4	Sjabbat Tazrie'a (Lev. 12:1-13:59)
-----		-----	
ma 13/ 3	Joods leven (Korte cursus 4), reserve bijeenkomst	ma 3/ 4	Hebreeuws 2 (Gevorderdencursus), 15e bijeenkomst
di 14/ 3	Joodse kunst (Korte cursus 3), 5e bijeenkomst	di 4/ 4	Hebreeuws 4 (bijhoudcursus Snijders), 10e bijeenkomst De Tien Woorden (Vrij Leerhuis 1), 9e bijeenkomst
wo 15/ 3	Vastendag van Esther	wo 5/ 4	* Genootschap Nederland-Israël Zwolle. De heer Keimpe Koopmans, journalist, over: De actuele politieke situatie in het Midden-Oosten. Plaats: Synagoge van Zwolle. Tijd: 19.30 uur.
do 16/ 3	Poeriem (Lotenfeest) Hebreeuws 1 (Beginnerscursus), 14e bijeenkomst	do 6/ 4	Hebreeuws 1 (Beginnerscursus), 16e bijeenkomst * Genootschap Nederland-Israël Ommen. Dr. J. Granaada uit Hoogeveen over: Judas Iskariot. Voor plaats en tijd: 05291-1581.
za 18/ 3	Sjabbat Tsaw (Lev. 6:1-8:36)	za 8/ 4	Sjabbat Metsora (Lev. 14:1-15:33)
-----		-----	
ma 20/ 3	Jozef-verhalen (Vrij Leerhuis 2), reserve bijeenkomst Hebreeuws 2 (Gevorderdencursus), 13e bijeenkomst	ma 10/ 4	Hebreeuws 2 (Gevorderdencursus), 16e bijeenkomst
di 21/ 3	Hebreeuws 4 (bijhoudcursus Snijders), 9e bijeenkomst De Tien Woorden (Vrij Leerhuis 1), 8e bijeenkomst Werkgroep Kerk en Israël Twello-Teuge. Drs. S.P. van 't Riet over: Het Johannesevangelie en de Dode-Zeerollen. Plaats: Gebouw Irene, Dorpsstraat, Twello. Tijd: 20.00 uur., 2e bijeenkomst	di 11/ 4	Hebreeuws 4 (bijhoudcursus Snijders), 11e bijeenkomst
do 23/ 3	Hebreeuws 3 (bijhoudcursus Boertjens), 10e bijeenkomst	wo 12/ 4	Levinas en Talmoed (Vrij Leerhuis 3), 12e bijeenkomst * Genootschap Nederland-Israël Kampen. Drs. G.S. Oegema over: De Davidsster, geschiedenis van een symbool (met dia's). Voor plaats en tijd: 05202-20265.
		za 15/ 4	Sjabbat Pesach, 1e dag

		zo 16/ 4	Pesach, 2e dag - [1e Paasdag]
		ma 17/ 4	[2e Paasdag]
		di 18/ 4	Hebreeuws 4 (bijhoudcursus Snijders), 12e bijeenkomst

De Tien Woorden (Vrij Leerhuis 1), 10e bijeenkomst
do 20/ 4 Hebreeuws 1 (Beginnerscursus), 17e bijeenkomst
vr 21/ 4 Pesach, 7e dag
za 22/ 4 Sjabbat Pesach, 8e dag

ma 24/ 4 Hebreeuws 2 (Gevorderdencursus), 17e bijeenkomst
di 25/ 4 Hebreeuws 4 (bijhoudcursus Snijders), 13e bijeenkomst
wo 26/ 4 Levinas en Talmoed (Vrij Leerhuis 3), reserve bijeenkomst
do 27/ 4 Jom Hasjoah (Herdenking Holocaust)
za 29/ 4 Sjabbat Achareej Mot (Lev. 16:1-18:30)

zo 30/ 4 [Koninginnedag]
di 2/ 5 Hebreeuws 4 (bijhoudcursus Snijders), 14e bijeenkomst
De Tien Woorden (Vrij Leerhuis 1), reserve bijeenkomst
do 4/ 5 Jom Ha'atmaoet (Onafhankelijkheidsdag van Israël) - [Dodenderdenking]
vr 5/ 5 [Bevrijdingsdag]
za 6/ 5 Sjabbat Qedosjiem (Lev. 19:1-20:27)

ma 8/ 5 Hebreeuws 2 (Gevorderdencursus), 18e bijeenkomst
di 9/ 5 * Genootschap Nederland-Israël Zwolle. Jom Ha'atmaoet-viering. Plaats: Zwolse synagoge. Tijd: 19.30 uur (programma wordt nader aangekondigd)
wo 10/ 5 Levinas en Talmoed (Vrij Leerhuis 3), reserve bijeenkomst
do 11/ 5 Hebreeuws 1 (Beginnerscursus), 18e bijeenkomst
za 13/ 5 Sjabbat Emor (Lev. 21:1-24:23)

ma 15/ 5 Hebreeuws 2 (Gevorderdencursus), 19e bijeenkomst

di 16/ 5 Hebreeuws 4 (bijhoudcursus Snijders), 15e bijeenkomst
De Tien Woorden (Vrij Leerhuis 1), reserve bijeenkomst
do 18/ 5 Lag Ba'omer (33e Dag van de Omertelling)
do 18/ 5 Hebreeuws 1 (Beginnerscursus), 19e bijeenkomst
za 20/ 5 Sjabbat Behar (Lev. 25:1-26:2)

ma 22/ 5 Hebreeuws 2 (Gevorderdencursus), 20e bijeenkomst
di 23/ 5 Hebreeuws 4 (bijhoudcursus Snijders), reserve bijeenkomst
wo 24/ 5 Levinas en Talmoed (Vrij Leerhuis 3), reserve bijeenkomst
do 25/ 5 [Hemelvaartsdag]
za 27/ 5 Sjabbat Bechoeqotai (Lev. 26:3-27:34)

zo 28/ 5 Synagogepad VI (programma wordt nader aangekondigd)
ma 29/ 5 Hebreeuws 2 (Gevorderdencursus), reserve bijeenkomst
do 1/ 6 Hebreeuws 1 (Beginnerscursus), 20e bijeenkomst
za 3/ 6 Sjabbat Bemidbar (Num. 1:1-4:20)

zo 4/ 6 Sjawoe'ot (Wekenfeest), 1e dag - [1e Pinksterdag]
ma 5/ 6 Sjawoe'ot (Wekenfeest), 2e dag - [2e Pinksterdag]
do 8/ 6 Hebreeuws 1 (Beginnerscursus), reserve bijeenkomst
Hebreeuws 3 (bijhoudcursus Boertjens), reserve bijeenkomst
za 10/ 6 Sjabbat Naso (Num. 4:21-7:89)

ma 12/ 6 Hebreeuws 2 (Gevorderdencursus), reserve bijeenkomst

644444444444444444444444444444@
 5 **BIBLIOTHEEK-NIEUWS** *
 F)))))))))))))))))))))))))))) -

De bibliotheek van de Stichting Judaica werd de afgelopen weken door schenkingen weer uitgebreid met een aantal titels. Zo werden ondermeer de volgende boeken aan de collectie toegevoegd:

- *Joodse sprookjes uit de wereldliteratuur*. Het bundeltje werd samengesteld door dr. Israël Zwi Kanner. In zijn voorwoord vertelt hij hoe hij na jarenlange studie van de folklore op het idee kwam de mooiste sprookjes van het joodse volk te bundelen. De kleine verhaaltjes zijn doordrongen van een diepe levenswijsheid.
- *Mendels erfenis* van de schrijver Marcel Möring. De roman verhaalt van een zoektocht van de schrijver naar zijn eigen identiteit. Hij voelt zich een vreemdeling in een vreemde wereld. Te midden van zijn grootouders en zijn eigenzinnige moeder probeert hij afstand te houden tot het jodendom - de wereld waaruit hij komt - en het christendom - de wereld die hem omringt. Het boek werd bekroond met de Geertjan Lubberhuizenprijs 1990 voor het beste debuut.
- *Laat mijn volk gaan* geschreven door Jay Rawlings. Het boek is een aanklacht tegen de Sovjet-Unie vanwege de vervolging van joden en de weigering om aan joden uitreisvisa te verschaffen. Het boek bevat

beeldmateriaal uit de gelijknamige film.

Trudy Kwakkel

644444444444444444444444444444@
 5 **SYNAGOGEPAD 28 MEI 1995** *
 F)))))))))))))))))))))))))))) -

Op zondag 28 mei 1995 wordt het zesde synagogepad georganiseerd. De voorbereiding is nog in gang, zodat we over het programma nog geen mededelingen kunnen doen. Cliënten van de Stichting Judaica en leden van het Genootschap Nederland-Israël Zwolle zullen voor de openbare aankondiging een speciale uitnodiging krijgen met een inschrijfkaart, zodat zij als eersten in de gelegenheid gesteld worden deel te nemen.

644444444444444444444444444444@
 5 **GIFTEN** *
 F)))))))))))))))))))))))))))) -

We ontvingen de volgende giften: f 100,- van L. te 't-H., f 25,- van P. te K. Beide gevers hartelijk dank!

644444444444444444444444444444@
 5 **VERSCIJNINGSDATA** *
 F)))))))))))))))))))))))))))) -

Wegens drukke werkzaamheden van de hoofdredacteur verschijnt dit nummer van het bulletin een maand later dan gebruikelijk. Onze excuses daarvoor. Het volgende nummer van het bulletin wordt in verband met 50 jaar bevrijding wellicht een bijzonder nummer. Ook dan zal de verschijningsdatum wat later dan gebruikelijk kunnen zijn.

COLOFON

Het Judaica-Bulletin is een uitgave van de Stichting Judaica Zwolle, Postbus 194, 8000 AD Zwolle. Het verschijnt vier maal per jaar.

Abonnementen kosten f 12,- per jaar, over te maken op postgiro 259272 of op bankrekening 95.24.27.737 t.n.v. penn. Stichting Judaica Zwolle, Zwartsluis, onder vermelding van 'abonnement'.

De Stichting Judaica Zwolle stelt zich ten doel de verspreiding van kennis over de joodse godsdienst, taal, geschiedenis en cultuur. Zij streeft dit o.a. na door het organiseren van cursussen, studiedagen en tentoonstellingen in de synagoge van Zwolle.

Het bestuur van de Stichting Judaica Zwolle bestaat uit de volgende leden:

- J. van Beers (penningmeester)
- D. Broeren
- W. Cornelissen (rondleider synagoge)
- mevr. T. Kwakkel (bibliothecaresse)
- S.P. van 't Riet (voorzitter),
- J. Veldhuijzen (secretaris)
- C. Verdonk (administrateur-cursuscoördinator)

De Stichting geeft jaarlijks een uitgebreide folder uit over haar activiteiten. Deze kan worden aangevraagd bij de cursuscoördinator (038-539283) of bij de voorzitter (038-536647).

De Stichting heeft een tentoonstelling ingericht op het voormalige vrouwen balkon van de synagoge van Zwolle, Samuel Hirschstraat 8, over het onderwerp 'Joods leven in en om Zwolle'. Deze is behalve 's winter elke zondagmiddag geopend van 13.30-17.00 uur. De toegang kost f 2,50 per persoon.

De Stichting Judaica Zwolle werkt samen met de volgende organisaties:

- Joodse Gemeente van Zwolle,
- Stichting Voortbestaan Synagoge Zwolle,
- Genootschap Nederland-Israël afdeling Zwolle,
- B.Folkertsma-Stichting voor Talmudica te Hilversum,
- Bureau Kerk-en-Israël van de Gereformeerde Kerken in Nederland te Leusden.

Giften voor het werk van de Stichting Judaica Zwolle zijn aftrekbaar voor de inkomstenbelasting en kunnen worden overgemaakt op postgiro 259272 of op bankrekening 95.24.27.737 t.n.v. penn. Stichting Judaica Zwolle, Zwartsluis.

VOOR U VERZAMELD

door Jehoeda van Zwolle

Henry Kissinger op bezoek in Israël

Toen Henry Kissinger nog minister van Buitenlandse Zaken van de U.S.A. was en heen en weer pendelde tussen vele landen op deze wereld, kwam hij natuurlijk ook vaak in Israël. Meestal was er weinig tijd voor ontspanning. De dames en heren zaten vele uren rond de conferentietafels.

Maar toen er toch eens wat meer tijd was voor een toeristisch uitstapje, werd Kissinger meegenomen naar de rivier de Jordaan. Nu hebben de meeste mensen, dank zij de bijbelse verhalen en voorstellingen, het idee dat deze rivier een brede, wild stromende en diepe watermassa is. In werkelijkheid is de Jordaan op veel plaatsen een wat miezerig, smal en modderig stroompje. Ook Kissinger had het verkeerde beeld in gedachten.

Toen de minister dan ook uiteindelijk voor de rivier stond, vroeg hij wat ongelovig aan zijn begeleiders: 'Is this the river Jordan?' Het gezelschap beaamde dat. Diepe stilte. Nog eens vroeg Kissinger: 'Is this really the river Jordan?' Weer een pijnlijke stilte. Toen sprak Henry: 'That shows you the power of five thousand years public relations!'

Mag een Kohen in een vliegtuig?

Zoals bij de meeste lezers van dit tijdschrift bekend zal zijn, mag een Kohen (een afstammeling van de eerste hogepriester Aäron, de broer van Mozes), niet een begraafplaats betreden. Maar omdat de 'onreinheid' loodrecht naar boven gaat en dus ook in de hogere luchtlagen zou gelden, deed de vraag zich voor of een Kohen in een vliegtuig mag reizen. Het zou immers mogelijk zijn, dat de piloot zijn toestel over een begraafplaats laat vliegen. De uiteindelijke beslissing van onze wijzen luidt: Er is steeds twijfel, dus mag 't. Maar de zekerheid moet wel bestaan bij het taxiën en opstijgen dat men dan niet over genoemde plaats zal vliegen.

Een Kohen mag ook niet onder één dak verblijven met een overledene. Nu worden er nogal eens gestorvenen met een vliegtuig naar Israël gebracht. Een Kohen zou zich in dat geval met een overledene in hetzelfde 'huis', als het ware onder één dak, bevinden. Het antwoord is: Bij stoffelijke overschotten in een vliegtuig wordt de kist als 'huis' beschouwd. En dat betekent dus, dat een Kohen wel in het desbetreffende vliegtuig mag meereizen.